

Budai Főár

A B. Zs. H. Budai Körzetének Havi Lapja * 2023. március * 5783. Adár-Niszán * XXV. évfolyam 2. szám

Purim

Dr. Verő Tamás:
Purim
1. oldal

Imaidők és Jahrzeitok
2. oldal

Háztáji Hírek
Hollywood egyik alapítója...
3. oldal

Sámuel Péter:
A titokzatos levélíró
4-5. oldal

Ariel Feldstein:
Herzl Tivadar és szülőföldje
5-8. oldal

Sokat tettek a zsidó bevándorlók...
8. oldal

Szántó T. Gábor:
Fauda - ami az akciófilmen túl van
9. oldal

Lévai Jenő - Zsidósors
Magyarországon
10. oldal

A Micve Klub programajánlója
Sükösd Anikó:
„Már csak az van, ami nincs...”
11. oldal

A Micve Klub programja
12. oldal

Purim a sorsvetés ünnepe. A történet arról szól, hogy van egy ember, akit *Mordeháj-nak* hívnak, egy lány, *Eszter*, egy nép, egy király, egy gonosz, az ő sorsuk menetét olvassuk a történetben. Két alkalommal is, este és reggel felolvassuk a tekercsbe foglaltakat. Megéljük zajongás közepette a perzsa birodalom társadalmi mélységét és magasságát, megtapasztaljuk a gonosz támadását és elbukását. Mindez a sors lenne?

Mindannyiunk életében vannak esetek, események, amikben érezzük a sorsszerűséget. Könnyebb vagy nehezebb ezzel élni? Van, amikor azt érezzük, nem tudunk mit tenni, ez bekövetkezik, mert így van megírva. Széttárjuk a kezünket, vagy legyintünk. De Purim arra is tanít bennünket, hogy a sorsunkat magunk is tudjuk irányítani. Nem szabad azt gondolni, hogy minden kőbe van vésve és tehetetlenek vagyunk. Mindenhez hozzá tudunk járulni, mindenben tudunk finomítani. Amúgy is mindennek oka van. Mordehájnak és Eszternek a sorsát mégis sikerül jó irányba fordítani.

Van olyan ember, akinek büszkén, szinte hivalkodóan kell zsidóságát viselnie. Olyan is van, akinek picit titkolnia kell származását, hogy aztán mikor szükséges, büszkén kiálljon, küzdjön és ragaszkodjon is hozzá. Környezetünkben már biztos átélünk olyan alkalmat, amikor átfut rajtunk, hogy mi ebben a helyzetben máshogy döntöttünk volna. Történt már ilyen? Biztos vagyok benne. De helyes, ha mindenki éli, megéli saját életét és mások életébe nem próbál beleszólni.

Ugyanakkor, odafigyelve egymásra - esetenként - fel kell emelni szavunkat, és szólni kell, talán kiabálni is! Ezek egyensúlyba kell, hogy kerüljenek. Néha Mordehájnak kell lennünk, néha Eszternek. Néha hagyni kell a sorsunk folyását, néha bele

kell szóljunk, és kicsit javítani kell az irányt. Nem könnyű ezt megtenni. Nem könnyű észrevenni, hogy mikor mi a helyes, de a mérleg egyensúlyát akkor találjuk meg, ha próbálkozunk. Néha így, néha úgy. Van, amikor azzal érünk el jó vagy jobb dolgot, ha nem szólunk bele, néha akkor, ha ragaszkodunk, és nem hagyjuk magunkat eltéríteni.

Sok-sok gyermek álarcot ölt ilyenkor. Önmagunkat adva, a bennünk rejlő sok tulajdonságból néha a puhát, néha a keményebbet kell előhúzni, és megjátszani. Persze tudom, néha én is csak széttárom a kezem, és azt mondom, ennek így kellett történnie, ez így volt megírva, és hagyom az eseményeket megtörténni. Mindennek oka van, és az ok-okozat között nem biztos, hogy látjuk az összefüggést, de ennek az is a velejárója, hogy élni kell az életet, nem szabad hagyni, hogy nélkülünk szaladjon tovább, anélkül, hogy mi benne lennénk ténylegesen! A dobókocka kijelölhette a dátumot, amikor a gonosz el akarta pusztítani a zsidókat, de csak akkor tudta a hónapot és napot megjelölni, amikor ő tevőlegesen odatette magát. A szabadulásban is csak akkor és ott lehetett megfordítani negatívból pozitívba a zsidóság sorsát, amikor tettünk, amikor mertünk tenni! Nem könnyű feladat előtt állunk, de próbálkozunk kell, és ha néha ez nem sikeres, akkor is többet érünk el, ha teszünk érte, mintha csak hagyjuk a sorsot, menjen és történjen a mi erőfeszítéseink nélkül. Erőt és bátorságot kívánok a sorsunk alakításához! Boldog, vidám Purimot!

*Dr. Verő Tamás
főrabbi*

✧ Imaidők ✧

2023. év márciusi imarendje - 5783. Ádár - Niszan

Március	02. 07.01	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima	Ádár	09.
	03. 18.00	péntek	Kabalat szombat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 17.13)		10.
	04. 10.00	szombat	Ünnepi ima - P' ZÁHOR (emlékezés), TECÁVE (Hávdálá: 18.18)		11.
	06. 07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima, ESZTER BÖJTJE (4.39-19.07)		13.
	06. 18.00	hétfő	PURIM, Eszter története felolvasása, álarc, karnevál, forralt bor		13.
	07. 07.00	kedd	PURIM, Eszter története felolvasása, zajongás		14.
	08.	szerda	Susán purim		15.
	09. 07.01	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		16.
	10. 18.00	péntek	Kabalat szombat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 17.23)		17.
	11. 10.00	szombat	Ünnepi ima - P' PÁRÁ (vörösthén), KI TISZÁ (Hávdálá: 18.28)		18.
	13. 07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		20.
	16. 07.01	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		23.
	17. 18.00	péntek	Kabalat szombat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 17.33)		24.
	18. 10.00	szombat	Ünnepi ima - P' HÁHODES (hónap), VÁJAKHÉL és PEKUDÉJ (Hávdálá: 18.38)		25.
	20. 07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		27.
	23. 07.01	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima	Niszan	01.
	24. 18.30	péntek	Kabalat szombat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 17.43)		02.
	25. 10.00	szombat	Ünnepi ima - VÁJIKRÁ (Hávdálá: 18.49)		03.
	27. 07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		05.
	30. 07.01	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		08.
	31. 18.00	péntek	Kabalat szombat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 18.53)		09.
Április	01. 10.00	szombat	Ünnepi ima - TAZRIA (Hávdálá: 19.59)		10.

Jahrzeitok

A Jahrzeit-Táblán szereplő elhunytak nevei az 5783. év Ádár - Niszan (március) havában

Békési Imréné	Március 30.	Kovács Jenőné	Március 09.
Brüll Rózsa	Március 08.	Kulcsár Tibor	Március 26.
Dán József	Március 12.	Landszmann Aranka	Március 08.
Dán Józsefné	Március 17.	Leslie Weltner	Március 04.
Donáth Istvánné	Március 19.	Mándi Erika	Március 22.
Dr. Hermann Róbert	Március 12.	Pál Ernő	Március 30.
Dr. Radnai Béla	Március 20.	Práger Károly	Március 07.
Földvári Dezső	Március 26.	Reisz Frigyes	Március 06.
Fried József	Március 17.	Revisnyei Csabáné	Március 07.
Gabika	Március 02.	Schenk Zsigmond	Március 17.
Gutlerner Chil	Március 05.	Theresa Fleischer	Március 14.
Halász Andor	Március 10.	Vajna Jenőné	Március 06.
Kovács Jenő	Március 10.	Várnai Tibor	Március 25.

Nagy szeretettel és tisztelettel tudatjuk Önökkel, hogy a *Frankel* körzet 5783. évi széder estje 2023. április 5-én, szerdán 19 órakor kerül megrendezésre.

Részvételi díj: a *Laky* konyha árajánlatának kérése miatt, kérjük, hogy a későbbiekben a frankel.hu honlapon vagy az irodai telefonszámokon érdeklődjének (326-1445, 336-1110, 30-409-9045). (Amennyiben hitközségi adót fizető tagjaink anyagi helyzete nem engedi meg a teljes részvételi díj összegének befizetését, kérjük jelezzék!)

Jelentkezést március 24-ig fogadunk el a vacsora árának befizetésével az irodában. Mindenkit szeretettel várunk!

☆☆☆

2023. január 28-án (5783. svát 7.) a szombat reggeli istentisztelet keretében *bár mic*-vő ünnepséget tartottunk. *Samu* felnőtté avatására került sor a szerető család jelenlétében a *Frankel* Leó úti zsinagógában. A tóra olvasás során először hívtuk fel *maftirnak* a felkészült ifjút. Következett a bőséges cukordobálás. *Dr. Nógrádi Gergely* főkantor, és az ünnepelt nagypapája énekétől kísérve, érkezett az ünnepelt a frigyszekrény elé. *Dr. Verő Tamás* főrabbi adott tanítást, majd *Dr. Kivovics Péter* beszéde következett. A *muszáf* ima után az egybegyűltek felmentek a díszterembe, ahol a család szép, bőséges kidduson látta vendégül a megjelenteket. Az édesapa és *Samu* beszédét követően a két nagypapa is beszédrel

Háztáji Hírek

köszöntötte unokájukat. Gratulálunk a családnak minden tagjának, és kívánunk jó egészséget! *Mazl tov!*

☆☆☆

2023. február 4-én (5783. svát 13.) szombat reggel 10 órakor zsúfolásig megtelt a zsinagóga. Az istentisztelet során névadásra is sor került, erre várakoztak a családtagok és sok-sok barát. *Schmideg Abigél*, *Gyuri* és *Bori* kislányának ünnepélyesen az *Avigail* bár *Jákov* nevet adták a tóra olvasás során a *Frankel* Leó úti zsinagógában. Következett a cukordobálás, majd *Dr. Nógrádi Gergely* főkantor éneklése, és *Dr. Verő Ta-*

más főrabbi tanítása. A *muszáf* imát követően a zsinagógában a kiddus következett. Gratulálunk, az ünneplő közösségnek pedig minden jót kívánunk! Sok boldogságot Abigélnek és szeretteinek! *Mazl tov!*

☆☆☆

KÉRJÜK, TÁMOGASSA ADÓJA 1%-ÁVAL A FRANKEL ZSINAGÓGA ALAPÍTVÁNYT!

ADÓSZÁM: 18114878-1-41

A MAZSIHISZ TECHNIKAI SZÁMA: 0358

KÖSZÖNJÜK!

☆☆☆

Tisztelettel kérjük hittestvéreinket, fizessek be az éves kultuszjáradékokat, köszönjük!

☆☆☆

A Nyitott Baráti Kör tavaszi programja

Március 5-én 18 órakor a *Klezmerész* együttes purimi koncertje a *Frankel* zsinagógában, sztárvendég: *Nógrádi Gergely*.

Március 22-én 18 órakor *Erdős Virág* megzenésített versei, az *Erdős Virág Emlekenekar* közreműködésével.

Április 15-én délelőtt 10-kor megismételjük „A cipőktől a Bazilikáig” című tematikus sétát *Kovács Dóra* idegenvezetővel.

Programjainkra jelentkezni a *baratikor-2017@gmail.com* email címen lehet.

Heksch Éva és *Imre* szervezők
(www.nyitottbaratikor.hu, telefon: +36 70 6156596)

Hollywood egyik alapítója 16 éves árvaként vándorolt ki az USA-ba

Adolph Zukor most lenne 150 éves, amelynek alkalmából emlékház nyílt a szülőfalujában.

Egy picike borsodi faluban, *Ricsén* jött világra *Hollywood* egyik alapítója, *Adolph Zukor*, akinek a tiszteletére most emlékház nyílt a szülőhelyén. Falusi zsidó családba született, édesapja egyéves, anyja hétéves korában halt meg. *Adolph Zukor* 16 évesen eldöntötte, hogy kivándorol az *Egyesült Államokba*. Miután partra szállt *New Yorkban*, egy kárpitosműhelyben kezdett el dolgozni. Egy barátja aztán egy szőrmekereskedőnél szerzett neki gyakornoki állást.

Két év múlva, húsz évesen, már elismert szőrmeszerkesztő volt. 30 éves korára már jómódú fiatalembernek számított, kitűnő jövedelemmel és kényelmes lakással a *111. utca* és a *Hetedik* sugárút sarkán, *New York* előkelő német-zsidó negyedében.

Zukor 1893-ban látott egy filmet, és már akkor megérezte a benne rejlő nagy üzleti lehetőséget. 1903-ban, az unokatestvérére, *Max Goldstein*, megkereste, hogy adjon neki kölcsönt egy moziba való befektetéshez. *Goldstein* sikerrel járt. *Zukor*

Adolph Zukor

1904-ben betársult egy olyan cégbe, amely háromperces mozifilmeket kínált egy penny bedobása fejében. 1914-ben *Zukor* már évi 30 film készítésére képes csapatot

verbuvált, megnyílt a *Broadway*n 3500 személyes mozipalotája, a *Standard*. *Los Angeles* külvárosában, *Hollywoodban* kibérelte egy narancsfarm gazdasági épületét, ott rendezte be az első stúdiót. Hamarosan csapatostól kéredeztek hozzá a népszerű szerepjátékok. 1916-ban pedig megalapította a *Paramount Pictures*-t.

Az *Adolph Zukor* születésének 150-dik évfordulójára megnyílt emlékház avatásán a budapesti izraeli nagykövet elmondta: *valami lehetett a levegőben, itt a magyar régióban, hiszen Zukor mellett sok más hollywoodi ikon, mint a Korda testvérek, Tony Curtis és William Fox is ebből a térségből származott! Hollywood e nagyszerű magyar úttörői hatalmas örökséget hagytak ránk, és megtanítottak minket arra, hogy a híres magyar szellemesség és tehetség a legnehezebb körülmények között is megállja a helyét.*

Forrás: akibic.hu

A titokzatos levélíró Marcel Proust kiadatlan novellái

Némi meglepetésre nálunk is megjelent egy hagyatékából előkerült, Marcel Proust eddigi kiadatlan novellatöredékeit tartalmazó válogatás. Természetesen mindennek örülni kell, ami Prousttal kapcsolatban felbukkan, de a motivált magyar olvasó mégis úgy érzi, előbbre való lett volna az író fiatalkori novelláskötetének (*Les plaisirs et les jours*, 1896) lefordítása és kiadása.

A három legjelentősebb XX. századi európai regény - *Marcel Proust: Az eltűnt idő nyomában*, *James Joyce: Ulysses* és *Robert Musil: A tulajdonságok nélküli ember* - nemcsak irodalomtörténeti helyét tekintve hasonló, de abban is, hogy mindhárom csak több évtizedes késéssel lett magyarul olvasható. (Az *Ulysses Gáspár Endre* fordításában 1947-ben, A tulajdonságok nélküli ember pedig 1977-ben *Tandori Dezső* jóvoltából jelenhetett meg.)

Az ifjú Marcel Proust 1892-ben

Döcögős magyarítás

Proust magyar tolmácsolásának egészen sajátos és sajnálatos története van. Művének első két kötete, *Swann*, illetve *Bimbózó lányok árnyékában* címmel, *Gyergyai Albert* által került először magyarításra még 1937-38-ban. Az eltűnt idő harmadik, akkori címén *Guermantes-ék* című kötete *Gyergyai* hagyatékában lényegében készen volt, amely viszont csak 1983-ban(!) jelent meg. Majd a rendszerváltást követően, az *Atlantisz* kiadó gondozásában, a *Szodoma és Gomorrától* (1995), ha döcögve is, de eljutottunk a hetedik, záró-

kötet megjelenéséig, *A megtalált időig* (2009), *Jancsó Júlia* áldozatos fordítói munkája révén. (Aki azóta elkészült a *Gyergyai-féle* első két kötet újrafordításával is, ahogy Proust itt tárgyalt novelláinak átültetése is az ő munkája.)

Az eltűnt idő nyomában francia kiadása, igaz, már a szerző halála után, 1927(!)-re befejeződött. Vagyis; több hazai értelmiségi generációnak nem adatott meg az egyik legnagyobb hatású prózai alkotást a maga egészében, saját anyanyelvén megismerni. E nehezen indokolható elkésettség okát inkább csak valószínűsíteni lehet, mintsem pontosan tudni. Mindenesetre a regényfolyam ismeretében okkal gondolhatunk *Gyergyai Albert* és a hazai irodalmi közvélemény prudériájára a szerelmi élet eltévelyedéseivel kapcsolatban. De a IV-VI., „belső trilógia” történetmesélésének áttételein átlátva már nemcsak értjük, de nagyobbreszt jogosnak is érezzük, sőt: értékeljük *Szerb Antal* (aki szintén bírt homoszexuális hajlammal) Prousttal kapcsolatos frívól, ám mégis szemérmes megjegyzését: „...nem mindig arról beszél nagyon sokat, amire az olvasó kíváncsi lenne.” (Az eltévelyedett testi-lelki kapcsolat egy másik fajtája; a testvérszerelem, később majd *Musil*-nál jelenik meg.) Mindennek következményeként nálunk hosszú-hosszú ideig inkább Proust utáni sóvárgásról lehetett beszélni az irodalom ingyencei részéről, akik-től a sors évtizedeken át megtagadta, hogy szerencsésebb nemzetek olvasóihoz hasonlóan az író rajongóivá lehessenek, és Az eltűnt idő hazánkban is igazi kultusz-könyvvé válhasson.

Az igazsághoz azért az is hozzátartozik, hogy a regényfolyam teljessé válásának éveiben *Lóránt Zsuzsa* (egyébként szobrászművész) révén történt egy örömteli mozzanat is; megjelent Proust egy 1908-1909-ben írt, a kiadója által akkor elutasított, végül posztumuszkiadott esszégyűjteménye, a francia kiadásnál jóval szebb és kifejezőbb, *Álmok, szobák, nappalok* címmel (*Filum*, 1997), amely értékes betekintést nyújt az író gondolkodásmódjába, irodalmi ízlésébe, értékrendjébe, modernitáshoz való viszonyába, és szelíd, de eltökélt ellentmondani tudásába, még a nagyregénye első leírt mondatai (1907) utáni két évből.

Jó órában olvassuk

Proust befogadásába sok későbbi nagy olvasónak, irodalomtörténésznek is beleért a bicskaja. Nem azért, mert Proust gon-

dolatilag olyan nehéz lenne - bár specialista a féloldalas körmondatoknak, ezért is oly nehéz eredetiben olvasni -, hanem, mert túl korán vágtak bele. Itt is, mint oly sok más esetben, érdemes *Thomas Mann* szép megfogalmazású mondatára gondolni, amit egy magyar vonatkozású előszavából idézek: „Ajánlom az olvasónak, hogy evvel a szép könyvvel jó órában foglalkozzék.” Ez írónk esetében - egyénektől függően -, úgy a 30-35 közötti évekre tehető, amikor is az ember már kezdi érezni az ifjúság múltát, egyúttal az élet behatároltságát is... Ha Az eltűnt idő nyomában jövődöbéli olvasója szembeesül e lelki- és tudati állapot megjelenésével, akkor válik alkalmassá, hogy az író regényvilágának valósága, varázsa megérintse és azt befogadja.

Marcel Proust anyja, Jeanne Clémence Weil egy gazdag és művelt elzászi zsidó bankár család sarja volt, akihez az író nagyon szorosan kötődött, és aki még angol fordításaiban is segítette. Proust anyai öröksége és jól kereső francia orvos apjának ráhagyott vagyonrésze együtt biztosította alkotói függetlenségét.

Proust előtti Proust

A pandémia remélhető lecsengése után, de egy szomszéd országban zajló önsorsrontó agresszió és egy feltehetően felelőtlen gazdaságpolitika következtében meglódult infláció kellős közepén vagyunk. Ilyen körülmények között jelent meg a *Marcel Proust: A titokzatos levélíró és más kiadatlan novellák* című kis összeállítás, amely az író korai - feltehetően még a XIX. század végén és a XX. század elején írt -, kiadatlan

próza-próbálkozásaiból ad válogatást. Ezek a befejezetlenségükben is becses kezdemények egy francia Proust-kutató hagyatékából kerültek elő, aki szellemesen állapítja meg, hogy ezen írások voltaképp a Proust előtti Proustot hozzák el hozzánk, mai olvasókhhoz, vagyis: az önmagával folytatott kísérleteket és küzdelmet az elbeszélői hang megtalálásaért, azokat a fogalmazási törekvéseket, ötleteket, melyek már előrevetítik a későbbi klasszikus jellegzetes gondolati és stiláris jellemzőit, de még csak invenciózus szánypróbálgatások formájában.

Magyarázatlömping

Ritkán találkozok az olvasó ilyen, a mikrofilológia jegyében „túlszerkesztett” könyvvvel. A francia közreadó nemcsak az elő- és utósót jegyzi, de minden egyes novella-töredékhez is külön előljáró részletezést nyújt, hogy a kis írásban megfogalmazott motívumok, gondolatfutatok, milyen változásokon keresztül jutva jelennek majd meg a nagy műben, és nagy igyekezetében létrehozza azt a fura helyzetet,

hogy ebben a kis válogatásban voltaképpen több a magyarázat, kommentár és lábjegyzet, mint az az alapszöveg, amiért ezt az összeállítást olvasnunk érdemes. Ez a sajátosság az olvasótól külön figyelmet követel, hogy ne tévessze szem elől a prousti mondanivalót, és ne terelje el figyelmét a mű kétségtelenül érdekes, de mégsem lényegi motívumainak alakulása.

De azért ne legyünk hálátlanok; a különböző regénybeli mozzanatok kicsit nyomasztó, olykor öncélú elemzése mellett találunk itt érzelmi és intellektuális vigaszt is! Mint például a *Beethoven VIII. szimfóniája után* című, sajnos csak töredéknyi, de a későbbi regényfolyam legszebb lapjait idéző zseniális villanásában.

Összehasonlításban

E sorok írója a *Budai Sófárban* (2022. dec. - 2023. jan.) recenzálta *James Joyce Stephen Hero* című, szintén hagyatékban maradt „töredékét”. A két mű nemcsak szerzőik rangja szerint kíván összehasonlítást, de éppen különbözőségük okán is. Joyce műve abban segíti az Ulysses későbbi ol-

vasóját, hogy benne könnyebben tetten érhető, milyen politikai, lélektani, társadalmi és nemzeti vonatkozású kérdések foglalkoztatták a fiatal író, ami aztán fő művében bravúros formaadás és művészi áttételek során kerül ábrázolásra. Ebben a kis kötetben az olvasó a később etalonná vált prousti stílus; a hangvétel, a mondatfűzés, a gondolkodásmód kikristályosodásához vezető útján követheti az író művészi fejlődését.

Egy kis pesszimizmus

Ez a mindössze kilenc rövid próza el-sősorban a Proust-rajongók olvasmánya lesz. Kérdés, hogy az alatt a tizenhárom év alatt, amióta Az eltűnt idő nyomában a maga teljességében olvasható magyarul, számuk mekkorára nőtt, mert ez határozza majd meg e vékonyka kötet utáni érdeklődést. Mindezt akkor, amikor szinte mindenki a „kézi készülékével” van függő viszonyban - mint látjuk színházban és hangversenyteremben még előadás közben is! - és nem az olvasmányával...

Sámuel Péter

Herzl Tivadar és szülőföldje

Herzl Tivadar 1895 júniusában kezdett naplót írni. Már az első mondatai bepillantást nyújtanak gondolatai háborgó mélységeibe:

Hatalmas feladaton dolgozom az utóbbi időben. Azt sem tudom, a végére érek-e valaha. Egyelőre csak hatalmas álomnak tűnik minden. De az utóbbi napokban, hetekben úgy lefoglalt egy gondolat, hogy nem látok, nem hallok semmi mást. Látomásom nem hagy nyugodni. Minden hétköznapomon ott ólálkodik, a vállam fölött leselkedik, ha nevelés és jelentéktelen munkámmal, az újságírással foglalkozom. Szinte szétfeszít, de meg is részegít.

Herzl ettől a pillanattól fogva mindent megoszt olvasóival: megismerjük gondolatait és eszméit, hétköznapjainak eseményeit is. De mi, olvasók ennél is többre vágyunk. Tudni szeretnénk, mi történt vele a naplóírást megelőző harmincöt évben, és hogy mi járt a fejében azelőtt, hogy a történelem színpadára lépett volna. Szeretnénk megismerni gyermek- és fiatalkorát. Ekkoriban hullottak lelkének földjébe azok a magvak, amelyek 1895-ben kisarjadtak. Családja, fiatalkorának színhelyei, első találkozása az antiszemitizmussal, a zsidó nép történetének tanulmányozása, ismerkedése a zsidó életmóddal, szokásokkal és hagyományokkal: közéleti és politikai

ténykedésének csirái ezek között a tényezők között találhatók. E termőföldből származik majdan a tudás fájának gyümölcse, *A zsidó állam* is. A könyv megjelenése hatalmas hullámokat vetett Herzl közvetlen környezetében, és még inkább a zsidó nép körében, amelynek megszabadítására hősünk vállalkozott.

Reuben Brainin, Herzl egyik első biográfusa hangsúlyozza, milyen nehéz dolog hitelesen írni Herzl életének ezekről a korszakairól: „A történelem nagy alakjai közül egy sem akad, akinek szülei vagy tanárai már gyermekkorában, fiatalkorában sejtették volna, hogy a kezük alatt cseperedő fiatal milyen nagy hatással lesz népének vagy akár az egész emberiségnek a sorsára. Így hát egyikük sem próbálta meg minden élményét lejegyezni a leendő 'hős' gyermekkoráról.”

Sokan megpróbálták már feldolgozni azt a fejlődési folyamatot, amelynek eredményeképpen Herzl a cionista mozgalom vezetőjévé lett (köztük *Amos Elon*, *Alex Bein*, *Ernst Pawel* és *Patai József*). A Herzl nyilvános fellépését megelőző, de élete szempontjából döntő jelentőségű időszakok feltárásához ezek az életrajzok Herzl saját írásaira, hivatalos dokumentumokra és persze a kortársak beszámolóira támaszkodnak. Az erre az időszakra vonatkozó do-

kumentumok száma csekély, a személyes beszámolókat pedig jobbára csak azután gyűjtötték egybe, hogy Herzl elhunyt, és élete körül kialakult a legendák és történetek máig ismert, sűrű szövedéke. Pedig életrajzírói mindent megtesznek, hogy ne csak a hozzáférhető, a széles körben ismert epizódokat adják közre, hanem életének hiányzó részleteit is feltérképezzék, és a megismert történetszálakból egységes képet szőjenek. Ezért van az, hogy a különböző életrajzokat olvasva egészen eltérő narratívák bontakoznak ki Herzl életének korai szakaszairól.

Írásom Herzl *Budapesten*, az *Oszták-Magyar Monarchia* keleti része fővárosában eltöltött gyermekkorának nyomába ered, és két központi kérdést taglal. Egyrészt megkísérlem bemutatni, milyen életet éltek a zsidók az Oszták-Magyar Monarchiában, illetve Budapesten, másrészt igyekszem feltárni, milyen szerepet töltött be Herzl családja a városban. E két kérdés vizsgálata révén jobban megismerhetjük Herzl életét és az ahhoz kapcsolódó történeti, társadalmi és kulturális vonatkozásokat. Herzl maga is ebből a közegeből nőtt ki, és személyét csak ennek a világnak a tükrében érthetjük meg.

Herzl a 19. század második felében született. Ez a korszak a közép-európai zsidó-

ság több száz éves történetének egyik leg-szerencsésebb időszaka volt. Ekkoriban alapvetően megváltozott a zsidó közösség jogi helyzete, és megváltozott a zsidóságnak a gazdasággal kialakított kapcsolata is. Ezek a folyamatok többnyire Nyugat-Európában zajlottak, Közép-Európában pedig leginkább az Osztrák-Magyar Monarchiára terjedtek ki. Jól körülhatárolható az a változás, amely a francia forradalmat követő száz évben a zsidóság térbeli és társadalmi elhelyezkedésében, életük különböző területein beállt.

A 19. század elején a zsidók még többnyire a városok peremén éltek, jelenlétük a nagyobb metropoliszokban szinte érzékelhetetlen volt: Párizsban vagy Londonban csak elvétve lehetett zsidót találni, Budapesten is csak mutatóban volt egy-egy. A század elején Európa zsidóságának nagy része falusi környezetben vagy a nagyvárosoktól távoli kisvárosokban élt. A század közepére alapvetően megváltozott a helyzet. Európa nagyvárosaiban és fővárosaiban mindössze két-három nemzedék alatt népes zsidó közösségek telepedtek le. 1890-re Berlin, Bécs és Budapest lakosságának tíz-húsz százaléka a zsidó közösséghez tartozott.

A zsidóság beáramlása a városokba társadalmi és gazdasági átalakulással járt együtt. Az újfajta földrajzi és társadalmi mobilitás magyarázata az, hogy a francia forradalmat követően megváltozott a zsidóság jogi helyzete. Ez a változás terjedt el fokozatosan, előbb Nyugat-, aztán Közép-Európa országaiban. Az európai és a zsidó felvilágosodás eszméje, a mozgalmak által képviselt elvek és a politikai rendszer átalakulása változást hozott az európai zsidóság helyzetében is. A 19. század végére Nyugat- és Közép-Európában eltűnt a jogi akadály, hogy a zsidóság szabadon választhassa meg lakhelyét és foglalkozását, és már szabadon hozzáférhetett az oktatás minden formájához az elemítől az egyetemig. Ezeket a változásokat kiegészítette a zsidó közösség és a befogadó társadalom kapcsolatának messze ható átalakulása is. A zsidó vallási reformmozgalom különösen Németországban és Magyarországon magáévá tette a liberalizmus és az egyenlőség eszméjét. Számukra a zsidók egyenjogúságának eszménye nemcsak az üldöztetések végét jelentette, hanem a diaszpóraélmény már-már kozmikus jelentőségű átalakulását vélték felfedezni az emancipációban: „Nem vagyunk többé száműzött nép - fogalmaztak -, Mózes-hitű németek vagyunk.” A Cion és Jeruzsálem szavak kirekesztése a reformközösségek imáiból élesen mutatja, hogy a zsidó közösség győ-

zelmet aratott a kirekesztés és az üldöztetés fölött, egyben bizonyítja, hogy a zsidók képesek egyenrangú polgárokként élni a többségi társadalmakban. Még az eljövendő világ messiási víziójáról értelemszerűen le nem mondó ortodoxia kialakulása is valamiféle adaptációt és a „világ népeivel” folytatott együttélés elfogadását jelentette. Így alakult ki a 19. század folyamán Kelet-Európa sajátos építészeti kultúrája is, megépültek bámulatos zsinagógái. Impozáns méreteikkel, szépségükkel és a városokban elfoglalt figyelemfelkeltő helyükkel a zsidóság új, polgári státusát, jómódját és gazdasági sikerét hirdették. Közülük is kiemelkedik Európa legnagyobb (neológ) zsinagógája a budapesti Dohány utcában.

A 19. század folyamán, Ferenc József trónra lépése és az 1848-as forradalom bukása után a Habsburgok létrehozták a hatalomgyakorlás modern formáit, amelyek alkalmasak voltak az egész birodalom közös identitásának megteremtésére. 1867-ben az osztrák-magyar kiegyezéssel megszületett egy két központú, két fővárossal, két parlamenttel és két kormánnyal rendelkező, föderális állam. A Monarchiát közös kormányzat irányította. De a legtöbb tartománynak is volt saját törvényhozása. Látványos integrációs folyamat kezdődött: a sok különböző elit lassan egységes birodalmi elitte olvadt össze. Úgy látszott, hogy a Habsburgok felvilágosult-liberális uralma alatt, amelyben a császári és adminisztratív hatalomgyakorlás mellett még egy széles bázisú, bár korlátozott képviselői rendszer is működött, végre sikerült megteremteni egy soknemzetiségű, sokvallású, nyitott és toleráns társadalmat. Nem csoda, hogy a zsidóság számára az Osztrák-Magyar Monarchia jelentette a boldog békeidőket. Szétszórátása során korábban sohasem élvezhetett ilyen nagyvonalú toleranciát, ilyen kedvező gazdasági lehetőségeket, és törvényes jogainak ilyen széles körű védelmét.

Az osztrák császárság mellett megújult Magyarország is. Virágzó gazdasági lehetőségek nyíltak meg azok előtt, akik vagyonnal és kellő ambícióval rendelkeztek, akár őslakosokról, akár betelepülőkről volt szó. A magyar nemzeti érzés ébredésével együtt egy modernizációs folyamat is elkezdődött: azonosulás a magyar kultúrával. A magyar nyelv használata gyakorta nagyon is személyes, megmásíthatatlan döntés volt. Ezek a körülmények a már ott élő és az újonnan érkező zsidók asszimilációjához is ideális feltételeket biztosítottak. Mindazok, akik magyarul beszéltek, vagy hajlandónak mutatkoztak a nemzeti nyelv használatára, vagy legalább arra, hogy a

gyerekeiket magyarul tanítsák, könnyen az épp születő, illetve újjászülető nemesség soraiban találhatták magukat. A magyar nemzeti ébredésre erősen hatott a liberális gondolat. A magyar nemzettudat formálódó eszméje és a liberális eszmeáramlat Magyarországon összekapcsolódott, és a zsidókkal kialakuló kapcsolatra is hatott. A magyarországi zsidóság egy jelentős része engedett a hívó szónak: szakított ősi szokásaival, hozzásimult az újhoz, és önként, habozás nélkül állt be a sorba. A zsidóság emancipációja után az ország kecsesítő gazdasági lehetőségei és a szabad letelepedés új pozíciókat, üzleti lehetőségeket és foglalkozási ágak széles körét nyitotta meg egy egész nemzedék előtt. A zsidók ambíciói, kezdeményezőkéssége és kreativitása így nemcsak a kereskedelemben és az iparban, hanem Európában egyedülálló módon a mezőgazdaságban is érvényesülhetett. A közös alkotás élménye hozzásegítette őket, hogy beépüljenek a többségi társadalomba, és megkönnyítette az elszakadást az eredetközösségtől, illetve tompította a kisebbséget és többséget elválasztó megkülönböztető vonásokat. A tudatos asszimiláció, amelynek célja a többségi társadalomba történő teljes integráció, épp ezért nagyon jellemző mentalitás volt a magyarországi zsidóság körében. A megváltozott helyzetre adott legszélsőségesebb válasz: az asszimiláció érdekében a teljes szakítás a zsidó hagyománnyal.

A másik véglet a környező kultúra teljes elutasítása lehetett. Így reagáltak az asszimiláció veszélyére a zsidó identitás elvesztésétől óvó szélsőséges ortodoxok. Igyekeztek megőrizni sajátos életvitelük minden ismertetőjelét, különleges öltözetüket, jiddis nyelvüket, a hagyományos oktatási rendszert (az alapfokú *heder* után a *jesivát*). Ezért tudatosan távol tartották magukat a többi zsidó közösségtől, és kiépítettek egy önálló, független szervezeti keretet. Nyugat-Európa más országaihoz hasonlóan Magyarországon is egészen más következményekkel járt az emancipáció, mint amit szorgalmazói és hívei jósoltak. A zsidóság jelentős részének életét alaposan megváltoztatta a modernizációs folyamat. Megváltozott gazdasági státusuk, szabadon választhattak szakmát, nyelvük és életvitelük hasonult a környezetéhez, a tudományos és a művészeti pálya is nyitva állt előttük. A magyarországi zsidóság a 19. század második felében kialakuló társadalomnak és kultúrának meghatározó tényezője lett. A magyarországi zsidók többet tettek országuk fejlődésének előmozdításáért, mint Európa bármelyik zsidó közössége. Mégis, a lenyűgöző kulturális asszimiláció dacára, a

nyugati közösségekhez hasonlóan a magyarországi zsidóság is megmaradt elszigetelt társadalmi rétegnek. De akadtak szakmai közösségekbe integrálódó kisebb vagy nagyobb csoportok. Egyesek vezetői, szószólói lettek egy-két iparágnak, kereskedelmi vagy szellemi területnek, például az újságírásnak vagy a színháznak.

Pesten és a vidéki városokban lassan kialakult a zsidó burzsoázia, és a formálódó kapitalizmussal karöltve kitermelte a zsidó tőkésosztályt is. Ez a réteg kulcsszerephez jutott az ország 1867 utáni gazdasági fejlődésében. Különösen a Morvaországból betelepülő zsidóság volt fogékony a szülőföldjén már korábban elterjedt zsidó felvilágosodás eszméire, és a lehetőségre, hogy beépüljön a gazdaságszövetbe. A zsidó közösségben jó táptalajra hullottak az új gondolatok, és hála a Morvaországból érkezett szemléletnek, a többségi társadalom köré vont határok lebontására is megvolt a hajlandóság. Ez a törekvés először az oktatással, a felvilágosodás szellemének terjesztésével kapcsolatban vált nyilvánvalóvá. A negyvenes években megnyitott iskolák már arra készítettek föl a zsidó diákok ifjabb nemzedékeit, hogy részt vegyenek a többségi társadalom gazdasági és kulturális életében. Mindez természetesen jelentősen befolyásolta a zsidó közösség belső szerkezetét is. Az új iskolák alapelvei, oktatása eltért a hagyományaihoz ragaszkodó zsidóság körében továbbörökített elvektől, és így még jobban elmélyültek a közösségen belüli ellentétek. A belső ellentétek az új iskolákban nevelkedő diáknemzedék életében tetőztek. Ebbe a reményekkel és sokféle feszültséggel viaskodó zsidó közösségbe született bele Herzl Tivadar.

Herzl sosem jutott el addig, hogy izgalmas, lenyűgöző életéről részletes önéletrajzban számoljon be. Hátrahagyott ugyanakkor egy rövid beszámolót, amelynek segítségével könnyebben megérthetjük személyisége fejlődését, nézeteit és életútját. Ebben a szövegben leginkább budapesti gyerekkoráról, azon belül is különösen három kulcsfontosságú eseményről esik szó. Mindhárom csak tágabb összefüggésben nyeri el teljes értelmét.

Herzl 1860. május 2-án született Herzl Jakab és Jeanette fiaként. Édesanyja Theodornak (Isten ajándéka) vagy kedveskedve Dorinak nevezte. „1860-ban születtem Budapesten annak a zsinagógának a közelében, amelynek rabbija épp a napokban támadt rám áldozatos munkám miatt: tudniillik azért, hogy őszintén igyekszem több megbecsülést és szabadságot kivívni a zsidóknak, mint amit manapság megkapnak. De Dohány utcai szülőházam kapujában

ma, húsz évvel később csak egy cetlit lobogtat a szél, miszerint a ház 'kiadó'.” Herzl fontosnak érezte, hogy önéletrajását épp szülőháza és a nagy zsinagóga közelségének leírásával és a két épület közti feszültség bemutatásával kezdje. És itt persze nemcsak a fizikai feszültségről van szó, hanem arról az ambivalens érzeletről is, ami Herzl lelkében növekedett: az asszimiláció iránti vágy és a különállás megőrzésének igénye közti ellentétéről. A különállás hátterében nem vallási, hanem nemzeti megfontolások húzódnak, ebből születik majd a zsidó állam.

Herzl általános iskolai élményeinek leírásával folytatja: „Nem tagadhatom, ki jártam az iskolákat. Először egy héber elembe küldtek, ahol némi tisztellel bántak velem, mert apám gazdag kereskedő volt. Innen még arra emlékszem, hogy egyszer jól elverték, amiért nem tudtam hibátlanul felmondani az egyiptomi kivonulás történetét. Manapság persze inkább azért vernék el, mert túlságosan is jól emlékszem a kivonulás részleteire.”

Leírásában Herzl Mózesrel és az egyiptomi kivonulás történetével kapcsolja össze saját munkálkodását és az európai zsidósághoz intézett felszólítását. Halálos ágyán aztán elmondta Reuben Braininnek, hogy szeder estén, nem sokkal bar-micvája előtt egyszer álmot látott: „Eljött értem a Messiás király [...], karjába vett és együtt szálltunk a szelek szárnyán. Egy fényvel teli felhőn Mózesrel találkoztunk. [...] A Messiás így kiáltott hozzá: 'Ezért a gyerekért imádkoztam.' Nekem pedig azt mondta: 'Menj, tudasd a zsidókkal, hogy nemsokára eljövök, és hatalmas csodákat teszek népemmel és az egész világgal.'” Az évek során számos művész ábrázolta Herzlt modern Mózesként: személyét tucatnyi műalkotás, mese, tankönyv és film állítja párhuzamba a bibliai Mózes alakjával.

Pedig Herzl gyermekkorának imádott hőse - ahogy ő maga írja - történetesen egy mérnök, Ferdinand de Lesseps, a Szezei- és később a Panama-csatorna tervezője volt. Kezdetben Herzl maga is csatornatervező mérnöknek készült. Nem meglepő tehát, hogy önéletrajsa harmadik elemeként az elemi iskola és a gimnázium közötti átmenetről számol be:

Amikor tízéves lettem, reáliskolába mentem, mert ott a holt nyelveket hangsúlyosan oktató gimnáziumokkal ellentétben a modern tudományokat részesítették előnyben. Akkoriban Lesseps volt a legnépszerűbb híresség. Bennem pedig megszületett az elhatározás, hogy csatornát vágok Panamába. Nem kellett sok időnek eltelnie, és a logaritmusok, a szerkesztés szabályai

iránti szerelmemet letörte a reáliskolákban akkoriban uralkodó, burkolt antiszemitizmus. Egyik tanárom a következőképpen világította meg az askenázi Heiden szó értelmét: „Ez alatt a bálványimádókat, a mohamedánokat és a zsidókat értjük.” Zavaros szavaitól lelkem megcsömörült, és elhatároztam, hogy átiratkozom a gimnáziumba. Édesapám nem szólt bele tanulmányaimmal kapcsolatos döntéseimbe, úgyhogy a gimnázium tanulója lettem. Viszont a Panama-csatorna ötlete továbbra sem hagyott nyugodni. Az evangélikus gimnázium tanulóinak nagy része zsidó volt, így nem volt okunk panaszkodni a zsidógyűlöletre.

A leírtakból kitűnik, hogy Herzl már fiatal korában megismerkedett az antiszemitizmussal egyes formáival, hiszen ez gyakori jelenségnek számított egész Európában és az Osztrák-Magyar Monarchiában is. Elhatározta, hogy otthagyja a reáliskolát, és átiratkozik a humán gimnáziumba. De meglehet, hogy a döntés mögött nemcsak az antiszemitizmus keltette csömörérzés húzódott meg, hanem valamely mélyről fakadó késztetés is.

Ami bar-micváját illeti, Herzl sem emlékirataiban, sem más írásaiban nem említi a szertartást. Vajon eljárt az ifjú Herzl a zsinagógába, vajon megismerte az imák, a zsidó szertartások világát? Még akkor sem tudnánk eldönteni, vajon Herzlt mélyen érintette-e a zsidó férfiak életének egyik legfontosabb szertartása, ha válaszolni tudnánk ezekre a kérdésekre. Bár Herzl családja a Dohány utcai zsinagóga közelében lakott, és apja a közösség köztisztviselője volt, fiáról nem maradt feljegyzés a zsinagóga archívumában. Az ifjú Herzlnak gyermekkorában nagyapja (Herzl Simon Leib) sokat mesélt Rabbi Juda Alkalainak, a cionizmus egyik alapítójának a tetteiről. Talán ez ültette el benne azokat a magvakat is, amelyek csak évekkel később csíráztak ki. De akkor hatalmas változást hoztak Herzl életébe és a modern zsidóság sorsába.

Az önéletrajz utolsó epizódja így hangzik:

Amikor a gimnázium felsőbb osztályait végeztem, meghalt nővérem, Pauline, aki még csak tizenhét éves volt. Édesanyám belebetegedett a bánatba, szíve majd megszakadt, aztán 1878-ban átköltöztünk Bécsbe. A süve hét napja alatt eljött Kohn Sámuel főrabbi, hogy vigasztalást nyújtson. Megkérdezte, milyen pályára szeretnék lépni, mire elmondtam neki, minden vágyam, hogy író lehessen. Erre - úgy rémlik - épp olyan öntudatlanul rázta meg a fejét, ahogy később a cionizmussal kapcsolatos véleményét is kifejezte. „Az író nem él meg művészetéből” - szaladt ki végül a száján.

A család elhagyta Budapestet, és Bécsbe költözött. Herzl Tivadar életének következő eseményei már onnan indultak.

Az Osztrák-Magyar Monarchia és különösen szülővárosa, Budapest atmoszférája alapjaiban meghatározta Herzl szellemi fejlődését, személyiségének és gondolatvilágának alakulását. Herzl egy kellően asszimilálódott zsidó polgárcsaládba született, de a budapesti zsidó családok többségéhez hasonlóan szülei vidékről származtak, csak az iparosodás és a gyorsuló városiasodás miatt kerültek Budapestre. Herzl apja még *Zimonyban* (Szerbia) látta meg a napvilágot. Fia előbb zsidó népiskolába járt, csak aztán végezte el az állami gimnáziumot. Otthonában éppúgy beszéltek magyarul, mint németül, de Herzl leveleiben és naplójában olykor héber és jiddis szövegrészek is felbukkannak. Sajátos környezete, a budapesti olvasztótégely előkészítette felnőtt-kora változásait. Herzl nem különbözik kortársaitól, nem is üt el tőlük, hacsak abban nem, hogy képes volt kitörni a korszak korlátai közül, és ezzel a maga és a zsidóság sorsát is megváltoztatta.

Személye köré már korai, 1904-ben bekövetkezett halála előtt mítoszok fonódtak. Nem sokkal később a zsidó nemzeti mozgalom, a cionizmus ikonja lett. A mozgalom alapító atyjának halála után is tovább működött. Herzl személye kapcsolta össze a

mozgalmon belül tevékenykedő, szétartó irányzatokat. Mítoszának ereje lehetővé tette, hogy kialakuljon a közös gondolat, a közös cél - az ereci zsidóság létszámának növelése.

Ahogy Herzl mindinkább szimbólummá vált, élettörténete köré újabb legendát szőtt az idő. Az új legenda a cionista gondolatot az európai zsidóság központi eszméjévé emelte. A legenda olyan zsidóként ábrázolja Herzlt, aki magát a nyugat-európai kultúra és társadalom részének tekintette, de asszimilációja nem hozta meg számára az olyannyira vágyott lelki békét. Ezért tovább kutatott a népének szánt, megoldást hozó út reményében. A sokk, amit átélt az antiszemitizmus és különösen a megrendítő példa, a *Dreyfus*-per során, megerősítette benne az ébredező nemzeti érzést. Herzl így lett mitikus hős, aki a Messiás kegyelméből újjászületik, hogy népét megszabadítsa. Ez a kép Herzlben már nemcsak a néphez megtérő héroszt, az inspiráló vezetőt látja, hanem azt az embert is, aki kitapossa a gettó elszigeteltségéből kivezető utat; aki visszavezeti népét a földhöz, a természet-hez; aki a magasabb cél érdekében hajlandó feláldozni kényelmes életét és személyes biztonságát.

A szimbólummá válás folyamatában nemcsak gyermekkorá közegének komplexitása sikkad el, hanem az Osztrák-Ma-

gyar Monarchia és azon belül Budapest sajátossága is ködbe vész. Tény, hogy több mint egy évszázad telt el azóta, hogy Herzl drámai körülmények között leköszönt a történelem színpadáról. Mégis, élettörténetének bizonyos részleteit még mindig homály fedi. Különösen azok a pontok bizonytalanok, amelyek a cionista eszme szolgálatába állított éveket megelőzték. Életrajzában a gyermek- és fiatalkor eseményeivel kapcsolatban még mindig több a kérdőjel, mint a bizonyosság. Ennek az időszaknak nagy részét Herzl halála után úgy igazították, hogy az élettörténet második felével együtt a kettőből egységes, jól tagolt történet kerekedjen. Az életrajznak két olyan dimenziója van, amivel kapcsolatban továbbbi, részletekbe menő kutatásokra, elemzésekre van lehetőség: egyrészt az Osztrák-Magyar Monarchia és különösen Budapest zsidóságának története, másrészt a Herzl család története a magyar fővárosban. E két kérdés vizsgálatával lehetőségünk nyílik egyrészt jobban megérteni és feltárni Herzl életének történeti-társadalmi-kulturális összefüggéseit, másrészt végigkövetni, hogyan születik meg ebből Herzl munkássága. Ahhoz kétség sem férhet, hogy Herzl szülőföldje tette azzá, amivé lett.

Ariel Feldstein

Héberből fordította Kelenhegyi Andor
(Forrás: izraelinfo.com)

Sokat tettek a zsidó bevándorlók a világ divatiparának fejlődéséért

A zsidó készítőik létrehozták a konfekcióipart, bejárták a londoni divat legmagasabb szintjét, és uralták a Carnaby Streetet a hatvanas években.

David Bowie, Greta Garbo és Sean Connery nem voltak zsidók. De néhány általuk híressé tett ruhadarab közül többnek voltak zsidó alkotói. Egy londoni múzeum most megpróbál összegyűjteni néhány ilyen ruhadarabot egy kiállításhoz, amely bemutatja, milyen hatást gyakoroltak a londoni bevándorló közösségek a brit divatiparra. A *Museum of London Docklands* kikötővárosként dokumentálja a város történelmét, és elmeséli a Temze folyón érkezők történeteit, az atlanti rabszolga-kereskedelemből származó afrikai rabszolgáktól kezdve a zsidó bevándorlók tömegéig, akik az 1800-as évek végén üldözés elől menekültek Kelet-Európából. A *New Yorkba* érkezett hittestvéreikhez hasonlóan sok zsidó a ruhaiparban dolgozott a be-

vándorlás után.

„A zsidók a londoni divatipar minden szintjén dolgoztak a huszadik században, de hozzájárulásuk mértékét széles körben nem ismerték fel” - mondta Lucie Whitmore, a divat kurátora a múzeum közleményében.

„A zsidó készítőik létrehozták a konfekcióipart, bejárták a londoni divat legmagasabb szintjét, és uralták a Carnaby Streetet a hatvanas években. Ezek közül a tervezők közül sokan nemzetközi hírnévre tettek szert - a gazdagok és híresek kedvelték őket, és nagyra becsülték kreativitásuk, ügyességük és eredetiségük miatt. Ez egy olyan teljesítmény, amely elismerést érdemel.”

2023 októbertől 2024 áprilisáig a múzeum ad otthont a „Divatváros: Hogyan alakították a zsidó londoniak világszerte a divatot” című kiállításnak, írja a *jta.org*.

A szervezők nyilvános felhívást tettek közzé, hogy összegyűjtsék azokat a jelen-

tős műtárgyakat, amelyeket olyan zsidó tervezők készítettek, mint *Fish* (született *Michael Fish*), *Cecil Gee*, *Otto Lucas*, a *Rahvis* nővérek és *Madame Isobel* (*Isobel Spevak Harris*). A múzeum március elsejéig „olyan hírességek ruhadarabjait keresi, mint például David Bowie, Mick Jagger, Muhammad Ali és Michael Caine, valamint a The Beatles tagjai”.

Fish készítette Nagy-Britannia legikonikusabb 1960-as és 70-es évekbeli divatterveit, például a széles nyakkendőt. *Cecil Gee* az 1930-as években kezdte pályafutását, és megtervezte a „*Demob Suit*”-t - a leszerelés rövidítése -, amelyet a brit katonáknak adományozott a hadsereg, miután felszabadultak a második világháborús szolgálatból. *Raemonde* és *Dora Rahvis* két dél-afrikai születésű zsidó nővér volt, akik londoni emigrációjuk után a brit filmipar első kiemelkedő jelmeztervezőivé váltak.

Forrás: *akibic.hu*

Fauda - ami az akciófilmen túl van

A világsikert aratott sorozat negyedik évadában is dörögnek a fegyverek, üldözésben és közelharcban sincs hiány. Műalkotás-ként azonban a Netflixen látható tévésorozat karakterdrámái ragadják meg leginkább a figyelmet. (Vigyázat, kicsit spoilerreziünk.)

Az izraeli titkosügynökök a negyedik szériában egy fanatikus *Hezbollah* terroristát, *Adel Tawalbét* (*Loai Nofi*) akarják semlegesíteni, miközben küzdenek, hogy kiszabadítsák a palesztin bűnöző, majd terrorista - korábban fiaként kedvelt besúgója - *Omar Tawalbe* (*Amir Boutrous*) által túszul ejtett *Gabi Ayub* századost (*Itzik Cohen*). Megkínózzák, és bizalmas információkat préselnek ki belőle, köztük beépített izraeli ügynökök nevét is, akiket megölnek.

Gabi megtörik, sebesüléséből fizikailag is csak részben gyógyul fel. Képtelen túltenni magát azon, hogy kikényszerített vallomásaiban felfedte beosztottjai kiletét, és a terroristák végeztek velük. Az a korábbi jelenet kicsit talán túlzó, amelyben egy autóban szópárbajozik a *Hezbollah* parancsnokkal, mielőtt az iráni partnereinek paszszolná át, de kiszabadítása utáni összeomlása hiteles. Fiával sem akar találkozni, szígyenében elrejtőzne inkább, reváns-vágyában mégis ő szolgál megoldási javaslattal, hogyan lehet nyomára bukkanni a rejtőző *Hezbollah* terroristának. Környezete megbocsátó szeretete képes csak visszahozni önkéntes ön-száműzetéséből (legalábbis az évad végéig) az emberi világba.

A nyolc éve kezdődött sorozat izraeli ügynök hősei is öregsznek, öszülnek, fáradnak, és az idő múlására is reflektálnak régi fényképeket, videofelvételeket nézve korábbi önmagukról. A kiszállni vágyó, és „egy utolsó bevetést” elvállaló ügynök régi, közkedvelt figurája a kémfilmeknek. Itt ketten is ki akarnak szállni, házasságuk nyugalmit féltik, az ügynökfeleségek türelme sem végtelen. Az egységet vezető *Eli* (*Yaakov Zada-Daniel*) neje: *Hagit* (*Dafi Shoshana-Alpert*), aki már elvesztett egy férjet, még csak túrné új férje munkáját, de *Steve* (*Doron Ben David*) nője, *Anat* (*Moren Rosenblatt*) válni akar, és valószínűleg az sem segítene, ha *Steve* kiszállna. A főszereplő *Doron* (*Lior Raz*) korábban elköltözött feleségével, *Galival* (*Neta Garty*) hármában ülnek le a merényletek után biztonságos, kibuc lakhelyre költöztetett nők, és egy spanglit adva körbe, akasztófahumorrall élcelődnek arról, kivel állnának össze az egységből legközelebb, ha emberüket elvesztenék, ahogy Gali is félrelépett

Naorral (*Tsahi Halevi*), mint emlékeztetnek rá.

Fanyar humor, a néző nem tudja, sírjon vagy nevéssen, leginkább egyszerre tenné, ahogy a nők is ennek határán állnak. A *couleur locale*, a fenyegetett izraeli élet mindennapjai hitelesítik a jelenetet, ahogy a fővezéssel kapcsolatos kikacsintás is. Minden pillanatban életveszély fenyeget, ezért a nem is különösebben titkolt relaxáció még egy moszados családnak kijelölt biztonsági lakhelyen is befér.

Fauda negyedik évadának főszereplői

A negyedik évad új főszereplője, *Maya Tawalbe*, izraeli zsidó rendőr férje révén *Maya Binyomin* (*Lucy Ayoub*) figurája járja be a legnagyobb drámai utat. Palesztin nőként az izraeli rendőrségnél szolgál, és palesztin drogдилereket leplez le, fél évre beépülve a bandába. Azután fordul fel az élete, miután testvére, *Omar* túszul ejti *Ayubot*. Mayát a *Moszad* arra használja fel, hogy lépre csalja testvérét és unokatestvérüket, *Adelt*, a *Hezbollah* veszélyes terroristáját.

A női figurában azt a jól integrált palesztint mutatja meg a film, aki a titkoszolgálat eszközévé válva, testvére halála következtében (akit a fogságból szabaduló *Ayub* dühében, bosszúból lö le), akaratán kívül sodródik vissza a palesztin társadalomba, és vállal közösséget a terroristákkal, szemben az izraeli ügynökökkel, akik testvére temetését felhasználva akarják lebuktatni *Adelt*. A *Maya* és *Doron* között szövődő szerelmi szál is megszakad az évad végén. Egy örökös peremhelyzetben élő, palesztinok és zsidók szemszögéből is kívülről, kisémmizett palesztin asszonyt látunk, akinek romba dől az élete, a házassága izraeli férjével, és egész élete felfordult. Érdekesség, hogy a színésznő arab keresztény apa, és a házasság miatt keresztény hitre tért askenázi zsidó anya gyermekeként maga is kultúrák és közösségek között nőtt fel, izraeli zsidó férfival él, és ateistaként családjá mindkét ágával ünnepli a vallások ünnepeit. Hasonló volt a korábbi évadban *Doron* és *Sirin*, a palesztin orvosnő tragikus

szerelme, utóbbit a francia apától, libanoni anyától származó *Laëticia Eido* alakította.

Ennek a filmsorozatnak több fontos társadalmi hatása is van. Nemcsak az izraeli film diadalútját jelenti a világ streaming iparába, ami érdeklődést kelthet nézők millióiban, és kikövezheti az utat további filmeknek és más izraeli alkotóknak.

Az arab világ is sokszínűen jelenik meg benne a fanatikusoktól a terrort elutasítókig és az izraeli elhárítással együttműködőkig, igaz, ez előfordult már más filmekben is. Az arabok jelentős része is szenved saját elnyomóitól, a film ezt is megmutatja, ahogy azt is, milyen kiszolgáltatott a helyzetük a terroristák és az izraeli biztonságiak között.

A *Fauda* főhősei, a „*misztaarvim*” egység tagjai (titkosügynökök, akik arabok között élnek) többségükben keleti zsidók. Arab/moslim országokból érkeztek *Izraelbe*, vagy onnan elszármazott családok gyermekei. Egymás között is arab/moslim beszédfordulatokat használnak bensőséges ironiával (mi több, a *Smá* mellett moslim imát is mondanak, ha bajban vannak), és épp szefárd háttérük következtében válhatnak jelentős szereplővé. Arab nyelvtudásuk, kulturális háttérük adja képességüket, hogy hitelesen épüljenek be az arab közösségekbe. A negyedik évad arab zenéje, és hogy a dialógusok fele arab, szintén erősítheti a film fogadtatását ebben a közegben. Már a harmadik széria is kategóriájában a legnézetesebb lett *Libanonban*, a negyedik eresztés is tarolt az ottani nézők körében, de *Szaúd-Arábiában* és az *Egyesült Arab Emírátságokban* is nagy a nézettség.

A keleti zsidók sokáig hátrányt szenvedtek Izrael kulturális életében az európai askenázi elit túlsúlya, Izrael euro-atlanti orientációja miatt. A szefárd zsidók idősebb nemzedékéből sokan hordoznak sebeket az elűzetés miatt az arab országokból, de ők és számos utódjuk kötődik az arab nyelvhez, kultúrához és országokhoz. Számukra ez a film jelentős kulturális emancipációs lépés. Ez a társadalmi réteg egyébként az elkövetkező évtizedekben Izrael hídja lehet ehhez az arab/perzsa világhoz, és a *Fauda* formálhatja a *Közel-Kelet* Izrael-képét. A sorozat cselekménye ugyan döntően egybevág a jelenlegi izraeli biztonságpolitika fő irányával, de szereplői árnyalt ábrázolása, a kulturális átmenetek felmutatása révén mégis utat nyithat arabok és izraeliek sokrétűbb kommunikációja, tudatformálása felé.

Lehetséges persze, hogy mindez nem titkolt célja is a *Faudának*.

Szántó T. Gábor

(Forrás: szombat.org)

Zsidósors Magyarországon Lévai Jenő könyvét ajánljuk

Lévai Jenő újságíró (1892-1983) a II. világháború után három év alatt írta meg a magyar zsidóság tragédiáját, a vészkorszakhoz vezető utat, igazolva és dokumentálva azt a tényt, hogy a holokauszt előzményei visszanyúlnak az 1920-as évekig. A *Zsidósors Magyarországon* című, vaskos dokumentumkötetét angolul, franciául és németül is kiadták, úgyhogy a világ az ő művéből ismerhette meg először a magyar vészkorszak történetét. Lévai könyvét nemrégiben az Európa Kiadó jelentette meg újra Dési János újságíró tanulmányával, Révész Sándor újságíró szerkesztésében.

Mint az Európa Kiadó honlapján olvasható: „Lévai Jenő (1892-1983) Budapesten született zsidó családban. A két világháború között a legismertebb sztárújságírók közé tartozott. Fontos lapoknál (az *Újság*, az *Estlapok*, a *Kis Újság* stb.) volt munkatárs, főszerkesztő, tulajdonos. Az első világháborúról szóló kötetei nagy sikert arattak. Tényfeltáró újságíróként a hatalom számára kínos ügyek sorát leplezte le, többek között a zsidók deportálásában később főszerepet játszó Endre László zsidófaló gödöllői főszolgabíró üzelmeit, aki 1944-ben i-gyekezett a nyilasok kezére adni őt. Lévai a nemzetközi gettóban élte túl a vészkorszakot.

A második világháború utáni három évben a magyarországi zsidóság tragédiájának és az odáig vezető útnak a leírásával, dokumentálásával foglalkozott, és hihetetlenül rövid idő alatt hatalmas munkát végzett el. Óriási dokumentumanyagot gyűjtött össze és dolgozott fel. Több országot megjárt dokumentumok és tanúk nyomában.

Először írta meg Raoul Wallenberg életrajzát. Egymás után megjelenő könyvei sorában az utolsó a nagy, összefoglaló mű, a *Zsidósors Magyarországon*. Ilyen jellegű összegző mű a vészkorszak után három évvel alig akadt a világon.

Lévaitól ismerhették meg a magyarországi zsidóság sorsát a nagyvilágban angolul, németül, franciául. A *Zsidósors Magyarországon* az utolsó pillanatban jelent meg, mielőtt a szerzőt és tárgyát kizárták volna a nyilvánosságból. Lévai az ötvenes évek végén térhetett vissza a nyilvánosságba.

A holokauszt kutatói máig alpműként támaszkodnak munkáira, amelyekben per-sze olyan adatok és állítások is vannak, amelyeket a történettudomány azóta pontosított vagy megcáfolt. A háromnegyed év-

századdal ezelőtt megjelent történelmi jelentőségű alpművet jelentősen kibővített, eligazított jegyzetanyaggal és Dési Jánosnak Lévai életéről szóló tanulmányával adjuk közre.”

Az Európa Kiadó részéről remek ötlet volt Dési Jánost felkérni a Lévai életéről szóló tanulmány megírására, hiszen ki más tudna jobban belehelyezkedni a két világháború között hírneves újságírónak számító szerző helyzetébe, mint egy olyan hírlapíró, aki maga is a hivatásának magaslatán áll?

Dési érti és értelmezi Lévai szakmai szempontjait és munkamódszerét, s mint a kötetet bevezető tanulmányában olvassuk: „[Lévai] alapvetően mégiscsak újságíró volt, s - mint az az újságíró szakmában megszokott - általában olyasmiről számolt be, amit maga is átélt, tapasztalt, látott. Valószínűleg részben ez a munkamódszer sodorta a holokauszt témájához. (...) Írásai-ban, visszaemlékezéseiben is állította, hogy a hatalommal való visszaélés mindig is felháborította. Újságírói ars poeticájának a valóság bátor feltárását tartotta. A zsidó-üldözés pedig nem más, mint a hatalommal való visszaélés perverz tobzódása.”

Dési tanulmányából tudjuk meg, hogy voltak idők, amikor Magyarországon számított a sajtó szava. „Egyik első leleplező cikksorozatában Lévai bebizonyította, hogy a Keleti pályaudvar sínhálózata hibásan épült, balesetveszélyes. A sajtó hatalma: végül átépítették a Keletit.”

Ami a csaknem 800 oldalas (!) *Zsidósors Magyarországon* című munkát illeti, azt gondolom, hogy ennek a könyvnek - akár Komoróczy Géza professzor megkerülhetetlen műveinek a magyar zsidóság történetéről - minden magyar zsidó családban ott kell állnia a könyvespolcon. De még jobb volna, ha a magyar társadalom nem zsidó többsége is kézbe venné és alaposan áttanulmányozná, hiszen ez a kötet számos, sajnos ma is velünk élő sztereotípiával leszámol. Lévai megemlíti, hogy a korabeli hitközségi vezetők befolyásos, nagy tekintélyű, már-már nagypolgári életmódot folytató emberek voltak, az akkori szóhasználatnál „kegyelmes” vagy „méltóságos” urak, a közvélemény őket azonosította a zsidósággal, tudomásul sem véve, hogy a magyar vidéki zsidóság százazrei élnek szinte szegénysorban.

Lévai könyvének nagy érdeme, hogy sok hiteles dokumentummal szolgál arról is, hogy milyen mentési kísérletek történtek

a keresztény egyházak részéről, s ebben a tárgyban hosszan idézi egy bizonyos Ferenczy csendőr alezredes jelentéseit - igaz, én ezeket nem is jelentéseknek, hanem inkább feljelentéssel felérő besúgásoknak nevezném...

Hogyan is lehetne másképp minősíteni, amikor 1944. június 7-én Ferenczy éppen egy csendőr bajtársáról ad kompromittáló adatokat? Ezt idézném szó szerint, annyira elképesztő maga a történet és annak jelentése, besúgása is. Idézet a könyv 277. oldaláról:

„Dr. Nagy Endre csendőr százados *Hatvany Alexandra* bárónőt mint titkos jegyese, aki zsidónak tekintendő, a lakásán rejtette, hollétét letagadta, majd Budapesten 1944. május 29-én a Fő utcai kapucinus templomban kihirdetés alóli mentesség és nősülési engedély nélkül egyháziilag vele házasságot kötött. Hatvany Alexandra bárónő elfogott és a csendőr százados ellen a megtorló eljárás megindított.”

A *Zsidósors Magyarországon* négy részből és egy függelékből áll. Annak érdekében, hogy az olvasó benyomást szerezzen Lévai alaposságáról és felkészültségéről, idézem a nagyobb egységek címeit.

Az első rész címe: *A magyar zsidóság a hitlerizmus szomszédságában (1933-1943)*

Második rész: *A magyar zsidóság a náci uralom közvetlen nyomása alatt (1944. március 19.-július 10.)*

Harmadik rész: *Szabadulási kísérletek a náci nyomás alól (1944. július 11.-október 14.)*

Negyedik rész: *Budapest zsidósága a nyilas rémuralom alatt (1944. október 15. - 1945. február 13.)*

A Függelékben igen fontos és értékes adatokat, statisztikákat, vallomásokat olvashatunk. Vannak itt iratok a vidéki gettókra és koncentrációs táborokra vonatkozó adatokról, a náci megszállás és deportálás költségeiről, a *Vöröskereszt* mentőakcióiról, a *Joint* áldozatos segítő munkájáról stb.

Feltétlenül ajánljuk ezt a könyvet mindenkinek, aki egy hiteles szemtanú beszámolója által kíván elmélyülni a történelem legnagyobb bűncselekményéről és az annak végrehajtásában oly lelkesen közreműködő kisemberek mentalitásáról...

Lévai Jenő: Zsidósors Magyarországon, Európa Kiadó, Budapest, 2022, 784 oldal, 8999 Ft

Forrás: mazsihisz.hu

A Micve Klub programajánlója

Bombera Krisztina

1972. október 27-én született *Budapesten, Magyarországon*. Bár születésekor családja *Szombathelyen* élt, később *Budapestre* költöztek, így Krisztina itt járt óvodába és iskolába is. Diákként zongorázni, néptáncolni és művészi tornázni tanult. Tizen-nyolc éves volt, mikor a szülei egy évre *Kaliforniába* küldték, ahol babysitterkedett, és újrajárta a középiskola negyedik évét. Később az *ELTE-n* folytatta tanulmányait, ahol angol-amerikanisztika szakot végzett. Az egyetemen média szakon is tanult, ám ebből végül nem szerzett diplomát.

Az egyetem után *György Péter* média-műhelyébe jelentkezett, onnan került az

1997-ben indult *TV2-höz*. A 2001. szeptember 11-én történt tragédiát egyenesen *New Yorkból* tudósította. Később az *MTV-nél* és az *ATV-nél* is dolgozott. Szerkesztőként vagy műsorvezetőként működött közre többek közt a *Magyar Dal Napja 2010*, a *Titkos dosszié - A világpolitika titkos aktái*, a *Világnézet*, a *Videolevél*, a *Teadélután*, a *Külvilág* és az *ATV Newsroom* című műsorokban. Ezután ismét visszaült az iskolapadba, majd 2012-ben az *ELTE* jogi karán végzett. Több évig tudósított *New Yorkból*, majd élményeiről könyvet írt *Felhőkarcolat* címmel. Második riportkönyve *Budapest Bár - Örömszene* címmel jelent

meg 2012-ben, ennek megírásában *Vajay Zsófiával* dolgozott együtt.

Forrás: *starity.hu*

Március 26-án 18.00 órától Bombera Krisztina műsorvezető, szerkesztő lesz a **Micve Klub** vendége. Izgalmasan tud beszélni kiélezett, váratlan helyzetekről, de hétköznapiak tűnő dolgokról is. Éles eszű, impulzív nő, aki sok mindennek látja a visszaját és a fonákját, tréningeken edz másokat az életre. Beszélgetőtársa: **Bóta Gábor** újságíró. Minden érdeklődőt sok szeretettel várunk!

„Már csak az van, ami nincs...”

A holokausz helyi emlékezete

Az *ELTE* és a *Visegrad Fund* közös kutatássorozata több, mint egy éve indult, melynek témája a *Holocaust helyi emlékezete*. A kutatást *Csepeli György* és *Papp Richárd* vezeti, a vizuális dokumentációt *Surányi András* és *Kiss Richárd* végzi. A munkánk célja, hogy feltárjuk, hogy generációról generációra a lokális holocaust emlékezet hogyan él az emberek fejében, illetve a helyi tárgyi és építészeti kultúrában.

A magyarországi és a határon túli kutatási helyszínek körét folyamatosan bővítjük, a vizsgálódásaink kiterjednek *Szlovákiára, Lengyelországra, Csehországra, Romániára és Szerbiára*. A terepkutatások során fókuszcsoporthoz tartozó interjúkat készítünk három generáció zsidó és nem zsidó lakosaival. Külön kérdezzük a fiatalokat, a középkorúakat és az érintettek generációját. Ezen kívül egyéni interjúkat is készítünk azokkal, akik szeretnék megosztani velünk a történetüket, beszélni a saját és családi em-

lékeikről, a zsidósághoz, holocausthoz fűződő viszonyukról. A fókuszcsoporthoz tartozó interjúkat a következő hat téma köré szervezzük: ki a zsidó; miért diszkriminálták és diszkriminálják őket; mi történt velük a II. világháború során; beszéltek-e otthon, a családban, az iskolában, vagy baráti társaságban a holocaustról; milyen lokális emlékeket tudnak említeni, amelyek a zsidósághoz kötődnek; valamint, véleményük szerint, kell-e emlékezni a holocaustra. A feldolgozás során megvizsgáljuk, hogy generációról generációra hogyan formálódik a zsidóságról, a holocaustról és az emlékezetéről való gondolkodás.

A helyszíneken felkeressük a települések épített emlékezetét, a zsidósághoz és a *soához* kötődő helyeket, botlatóköveket, zsinagógákat (vagy azok egykori helyét), emléktáblákat, temetőket. Feltárjuk a helyi zsidóság deportálásához, valamint a tárgyi kultúrához kapcsolódó történeteket.

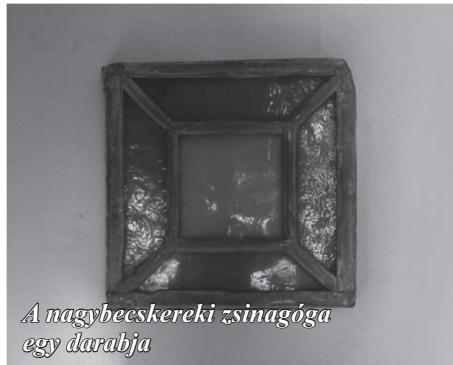
Magyarországon eddig *Ricsén, Kőszegen, Miskolcon, Körösladányban, Budapest* több helyszínén, köztük a *Frankel* közösségben jártunk. Határon túl *Nagyváradon* és *Nagybecskerek*en vizsgálódtunk.

A feltáráson és a dokumentáción túl, az elkészült vizuális anyagainkat oktatási célokra fogjuk használni; középiskolákban, egyetemeken vetítéseket szervezünk és diszkurzust folytatunk a látottakról. *Magyarországon* és külföldön múzeumi kiállításokat, és további filmbemutatókat is szervezünk. Szándékunk a tudásbővítésen túl, rávilágítani a „hiányra”, ami nem csak a tényleges tudás hiányát, hanem a helyi emlékezet spáciumát is jelenti. Továbbá fontosnak tartjuk, hogy kiemelni, hogy párbeszédet kell folytatni azokról a zsidósággal kapcsolatos sztereotípiákról, amelyek filozofizáló emberek narratíváiban is megjelennek, ezt nevezi *Papp Richárd* „reflektálatlan antiszemitizmusnak”

Sükösd Anikó

Fókuszcsoporthoz tartozó interjú a Frankelben

A nagybecskereki zsinagóga egy darabja

Nagybecskerek, zsidó emléktemető

A BUDAI MICVE KLUB márciusi programja

Március 03. 18.00 órakor kezdődő istentisztelet után **ZÁJIN ÁDÁR HALVACSORÁT** tartunk. (péntek)

Március 19. 18.00 órától KLUB-EST. Ezen az esten az **ÉLETREVALÓK** című francia filmet vetítjük kedves vendégeinknek, amely egy 2011-ben bemutatott francia filmdráma vígjáték. A főszerepet *Francois Cluzet* és *Omar Sy* alakítja. A film valós történeten alapul, mellyel a rendezők egy 2004-es dokumentumfilmben találkoztak. Mindössze kilenc héttel franciaországi bemutató után a második legsikeresebb filmmé vált a nézőszám tekintetében. Rövid történet: miután egy siklóernyős baleset következtében lebénul, egy arisztokrata felbérel egy fiatalembert, hogy legyen a gondozója.

Március 26. 18.00 órától BOMBERA KRISZTINA műsorvezető, szerkesztő a *Micve Klub* vendége. Akkor szerette meg az országot, amikor 2001-ben *New Yorkból*, az ikertornnyok ledőlése után, tényszerűen, ugyanakkor humánusan, igencsak empatikusan tudósított. Aztán volt haditudósító *Afganisztánban* is. Izgalmasan tud beszélni kiélezett, váratlan helyzetekről, de hétköznapiak tűnő dolgokról is. Éles eszű, impulzív nő, aki sok mindennek látja a visszáját és a fonákját, tréningeken edz másokat az életre. Beszélgetőtársa: **BÓTA GÁBOR** újságíró.

Állandó program

Csütörtökönként

18.00 órától FRANKEL BARÁTI KÖR. Kártya, sakk, társasjáték, csevegés.

Péntekenként

SZOMBATKÖSZÖNTŐ FOGLALKOZÁS OVISOK ÉS KISISKOLÁSOK RÉSZÉRE.

A foglalkozást **ZSOZSÓ** vezeti. Időpont: nyáron 18.30, télen 18.00. Amiben részed lehet: gyertyagyújtás, barhesz evés, zsidó mesék, hórázás, héber dalok, kézműveskedés, dráma játékok, zsidó ünnepek, beszélgetés és persze új barátok. Várunk sok szeretettel a *Mezúze* klubban. Részletek: www.frankel.hu

BUDAI MICVE KLUB

Frankel Leó úti Zsinagóga kóser rendezvények kiváló helyszíne

Esküvő, bar/bat micva, születésnap, céges rendezvények, villás reggelik teljeskörű szervezését és lebonyolítását vállaljuk.

Információért, referenciákért hívjon a következő telefonszámokon:

06 30 4141-640 (Arató Judit)

Budai Sófár

A BZSH Budai Körzet és a Frankel Zsinagóga Alapítvány havonta megjelenő kiadványa
Elnök: Tordai Péter • Rabbi: Dr. Verő Tamás • Klubvezető: Arató Judit
Főszerkesztő: Sárosi Viktória (sarosimaci@gmail.com, 06-30-551-2002)
A szerkesztőség címe: 1023 Budapest, Frankel Leó út 49.
Iroda: Sárosi Éva • Irodai órák: hétköznap 7-13 óráig • Telefon: 326-1445
Internet: www.frankel.hu • E-mail: info@frankel.hu
Nyomdai előkészítés: Katisch • Nyomda: Gléda Kft.
Támogató: Frankel Zsinagóga Alapítvány, MAZSÖK